

Színház, 1993/8.

TARJÁN TAMÁS

ZSIDÓVICC A TEMETŐBEN

TÁBORI GYÖRGY: JUBILEUM

Írások címe éppoly *pontosan* félrevezető, mint a darabé. Kísérő információ nélkül a Radnóti Színházban helyet foglaló néző aligha érzékeli, hogy az először 1983-ban (Nyugat-)Németországban bemutatott *Jubileum* - amelyben mindenféle kerek évszámokat, ostobábbnál ostobább „ünnepi” dátumokat emlegetnek - Adolf Hitler hatalomra kerülésének ötvenedik évfordulóján invitálta vidám sirgylázásra, temetői bohóctréfára a publikumot. Amit akkor az újságok szalagcímei kereteztek, azt ma-napság az izraelita sirkertekben horogkereszttel gyalázkodó festékszóró palackok teszik sajnálatosan aktuálissá. Az előadásban tényleg van zsidóvicc (Hogyan helyezel el húsz zsidót egy *Volkswagen*-ban? Hámat előre raksz, hámat hátra, a többit a hamutartóba!); ennek vissza-visszatérte, újramesélése dialógusalakító, ritmust szabó elem a költőiien partatlan, monológáriákra és groteszk duettekre tagolt szövegben - aminthogy a színtér is valóban temető, szanaszét dűledező (vagy szakszerű rugdalás után szanaszét, töredezetten heverő), Dávid-csillagos sírkövek dallamával.

Tábori nem egészen újszerű, de biztosan, klappolva működő szerkezetet eszelt ki. Az este hét óra előtti percekben egy kis színésztrupp

öltözködik be halottnak, és nyilván a temetőcsinálásban buzgó por- és avarszórással, egyéb atmoszferikus apróságokkal segédkező két majdani élő, a sírásó-bohóc és az antiszemita, agresszív, sirgylázó *kisN-Á-C-I* fiatalember is ripacs, cirksuzista. Egyetlen nagy családot alkotnak ők (összesen nyolcan lesznek), elevenek és holtak, zsidók és nem zsidók. Utóbbiak aránya 4:4. Helmut bácsi későn ébredt családi szegényenél őrve metéltette körül „kukiját”, lezárva homoszexuális életének feleségidílljét, nadrágszijas öngyilkossággal a létezését is. Férje-párja, az árja fodrász rögvest hűségesen követte a héberbetűs alvilági birodalomba. Helmut bakancsos, fekete dzsekis unokaöccsének, valamint a cirksz és az abszurd ruhatárából öltözködő, piros orrú sírásónak eleve nincs folt a nemzetség-tábláján. A föld- és iszapszinűre világított, ezüstszürke vagy éjféli álomvilág borzongató simogatásában, fantáziálól szürrealitásában a familiáris kompánia tagjai, hullák, szellemek, élők, valóságos és jelképes figurák szépen, hosszasan - szünet nélkül - megbeszélhetik, eljátszhatják,

hogy is volt csak, bibsikkel és nem bibsikkel, nagyjából úgy Richard Wagner halál előtti utolsó cselédlánybúbalásától Hitler Dolfi csínyein és Mengele doktor, a kissé bandza pitekedvelő tudományos kísérletein át a rángó száju tizennyolc éves Mici jobblétre szenderüléséig (ha már nem hurcolták gázkamrába, háta konyhai gáztűzhely csapját választotta).

A Holocaust mint *bohóctréfa* -ez még abban az esztétikailag (túl)szabályozott formában is meghökkentő lehet, ahogy az ősoveg világszavargó, a tehetségében is szeszélyes irodalmi és színházi fenegyerek, Tábori György (=George Tabori) szemünk elé tárja. Néhányan el is hagyják a nézőteret, akik nem veszik észre, hogy itt nem a zsidók tömeges vagy egyesével történő, világháborús, örök vagy mai kipusztításáról, nem a bolygó zsidók mindenkori üldözöttségéről, nemis a zsidó bolygót szétverni igyekvő neonáci ifjak randalirozó „bulijáról” van szó, hanem az emberiségről, rólunk. Rólunk, a „furcsákról”.

Ahhoz elég jó író Tábori, hogy a *Volkswagen* vicc mindenkor tizenötjéért szóljon a rogyadozó temető nemlétező harangja. Szól az, szól az elől-hátul ülő ötért is; szól, egyetlen, folyamatos viccet, a katasztrófa nem is olyan elvi-

selhetetlen viccét kongatva. De ahhoz már nincs elegendő erő az írói tollban, hogy a *mindig így volt e világi (meg a Túlvilági)* élet közhelyén túl mást, mélyebbet vessen a papírra. Marad tehát a morbidan elanekdotizált processzus.

Ahhoz elég jó rendező Tábori, hogy - Martin Fried társrendezővel együtt, mester és tanítvány munkamegosztásában - izléseesen végigvezényelje a partitúrát. Akik nem a haláluk megélésével, földézésével, parodisztikus imitálásával vannak épp elfoglalva, azok holtan heverésznek hantjaikon, vagy színészi pótcselekvésekkel ütik agyon az időt, ami agyonütetéseik, fulladásaik között teleget. Ahhoz már kevés az invenció, hogy tízpercekre-negyedórákra ne csupán egy vagy két szereplőre essék a fénykör.

A színészvezetésnek, az ötlettárnak nincs „csak”-ja, nincs „de”-je. Kerekes Éva mint elmázolt arcú, babázó, bölcs debil, olyan elbűvölően makogja, visítja, susogja szerelmének (egy újfasisztát szeret) tanulmányainak (nem képes zöldágra vergődni Hitlerrel) és pusztulásának (sokszorozott gyermeki halálának) naplóját, hogy az az *isteni* hatalmakkal szemben mindig alulmaradó ember esendő infantilizmusa lesz. A diszharmónia stílharmoniójából akkor sem esik ki, amikor mára közönséggel együtt nagyon kel-lene unnia a végeérhetetlen krónikázást. Haumann Péter (és Tábori) kezén megújul a burleszk tortatréfa, amint Heil, Hitler!-karlengetés közben nem röpül el a tenyeréből a habos sütemény, hogy aztán mégis bírói kalpagként végezze e finomság egy nem bírói, tar koponyán. Az újabb szerepeiben agyonmozgatott és mindent túl-gesztikuláló Haumann áldott fegyelemben, üdvös artikulálatlanságban, beszédes némaságban remekel, még abban a kulcspillantásban, amikor még egy hullá is indulatba jön az emberi gonoszságtól, és a gonoszság cinikus megtorlatlanságától. Bodnár Erika fátyolos messzenézései nem a halott üres szemgödréről, hanem a hajdani élő asszony boldogtalanságáról sugároznak bánatos elégiákat. Miklósy György - odafönt a megtestesült pedantéria - mindent lajstromoz idelent, még a lerothadó orrot is. Kézdy György, színpadjaink elsőrangú filozofikus bohóca a legjobb figurát, a legalább háromszori átváltozást (a nő-férfit, a férfi-férfit, a zsidófasisztát) is egyazon, kiúttalan lemondásban derengeti. Szinte csak azt a nadrágsziját látjuk a hibátlanul (de)formált emberből - azt a végzetes hurkot -, amelyet a szürke-fekete jelmezvilág tervezője, Döry Virág *ki is hagyott a ruhatárból.*

Széles László ellen-Hamletje „atyjának szellemével” - azaz nagybátyjának hullájával - társalogva, vallatósdit, koncentrációstáborosdit játszva a legelemibben gonosz és a legelemiben szerencsétlen. Elsősorban általa tudjuk, hogy ez a *Jubileum* tulajdonképp: Egérfogó-jelenet; tör a darab, melyen minden élő és halott, minden Yorick, minden Mici, minden néző fennakad. Az is, aki e szavatolt, copyrightolt és elrendezett káoszon *nem akad fön*n. László Zsolt új-hagymát majszoló kortalan sírásója a Hamlet sírásó-jelenetét hivatott képviselni és távol *tartani*, s az abszurdot is ő színezi bele a groteszkbe. Keres Emilnek erről a rabruhás egyperceséről őrmest jegyzi föl a színháztörténet, hogy bejött, kiment, és ott volt.

Eörsi István fordította a darabot, érezhető termékeny irigységgel: de szívesen írtam volna

meg ezt én! A magyarítás pompás ötletei még tovább dúsírták ezt a Hamlettel, Wagnerrel, világháborúkkal, viccekkel, perverzításokkal, brechti allúziókkal (és Brecht hálatelt megfricskázásával) tömött, egyszerre túlírt és szegényes, megrendítő és felejthető művet - amiből a nyolcvan felé ügető Tábori György, e vonzó, csapongó, merész szellem, a Budapestről elszármazott úttörő és dilettáns, mester és kókler kétségtelenül *produkciót* rendezett Buda-pestén.

Tábori György: Jubileum (Radnóti Miklós Színház)
Fordította: Eörsi István. *Diszlet:* Horesnyi Balázs. *Jelmez:* Döry Virág. *Rendező:* Tábori György és Martin Fried.

Szereplők: Haumann Péter, Bodnár Erika, Kerekes Éva, Miklósy György, Széles László, László Zsolt, Keres Emil, Kézdy György. -